

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Голян В.А. Інституціональне середовище водокористування: сучасний стан та механізми вдосконалення: Монографія. – Луцьк: Твердиня, 2009. – 592 с.
2. Економічні механізми національної екологічної політики в системі сталого розвитку України / [Веклич О.О., Кобзар О.М., Колмакова В.М. та ін.]; за науковою редакцією проф. Лизуна С.О. / ДУ «ІЕПСР НАНУ». – Київ, 2014. – 280 с.
3. Капіталізація природних ресурсів / за заг. ред. д.е.н., проф., акад. НААН України М.А. Хвесика. – К.: ДУ ІЕПСР НАНУ, 2014. – 268 с.
4. Конституція України. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/constitution>.
5. Статистичний збірник «Довкілля України» за 2014 рік. – Режим доступу – http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2014/zb/11/Zb_Dovk_pdf.zip
6. Формування рентних відносин у водному господарстві України: [монографія] / [за заг. ред. д.е.н., проф. акад. НААН України, д.е.н., проф. М.А. Хвесика]. – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. – 328 с.
7. Іртищева І.О. Економічні аспекти управління природними ресурсами та забезпечення сталого розвитку в умовах децентралізації влади в Україні. За наук. ред. акад. НААН України, д.е.н., проф. М.А. Хвесика, д.г.-м.н., проф. С.О. Лизуна ; Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України». – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2015. – 72 с.

УДК 342.26(77)

Мощицька Т.О.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри «Фінанси»
Національного аерокосмічного університету
імені М.Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

ВИЗНАЧЕННЯ РОЛІ РЕГІОНАЛЬНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ПІДСИСТЕМ У СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті розглянуто основні теоретичні підходи до формування системи національної економіки, виявлено особливості кожного підходу, їхні переваги та недоліки. Наведено внесок науковців у формування теорій національної економіки. Визначено роль регіональних територіальних підсистем, які входять до складу національної економіки та визначають ефективність її функціонування. Доведено, що розвиток регіональних територіальних підсистем підпорядкований загальним закономірностям розвитку національної економічної системи.

Ключові слова: формаційний підхід, цивілізаційний підхід, світ-система, центр, периферія, регіональна територіальна система.

Мощицька Т.А. ОПРЕДЕЛЕНИЕ РОЛИ РЕГИОНАЛЬНЫХ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ПОДСИСТЕМ В СИСТЕМЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

В статье рассмотрены основные теоретические подходы к формированию системы национальной экономики, выявлены особенности каждого подхода, их преимущества и недостатки. Приведен вклад ученых в формирование теорий национальной экономики. Определена роль региональных территориальных подсистем, входящих в состав национальной экономики и определяющих эффективность ее функционирования. Доказано, что развитие региональных территориальных подсистем подчинено общим закономерностям развития национальной экономической системы.

Ключевые слова: формационный подход, цивилизационный подход, мир-система, центр, периферия, региональная территориальная система.

Moschitskaya T.A. DEFINING THE ROLE OF THE REGIONAL TERRITORIAL SUBSYSTEMS IN THE NATIONAL ECONOMY

In the article the main theoretical approaches to the formation of the national economy, the peculiarities of each approach, their advantages and disadvantages. A scientist contribute to the formation of the theories of the national economy. The role of regional territorial subsystems that are part of the national economy and determine the effectiveness of its functioning. Proved that the development of regional territorial subsystems subordinated to the general laws of development of the national economic system.

Keywords: formation approach, civilizational approach light system, center, peripherals, regional territorial system.

Постановка проблеми та її зв'язок із науковими чи практичними завданнями. Національна економіка формується як єдиний господарський механізм із взаємопов'язаними внутрішніми процесами, як єдина економічна система країни. Оформлення національної економіки в єдину систему являє собою тривалий процес, який залежить від багатьох обставин. Провідним фактором, який спрямовував цей процес, є розвиток виробництва, налагодження розподілення праці та взаємин між виробниками і споживачами, які в кожній окремій країні спираються на власні особливості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дана проблематика висвітлена у роботах таких учених, як Г.Л. Вербицька, М.С. Дністрянський, Л.В. Рібун, Я.В. Шевчук та ін., проте багато питань, пов'язаних

з визначенням сутності регіональних територіальних підсистем та їхнім впливом на функціонування національної економіки, потребують подальшого поглиблення.

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Особливостями української економічної системи є сформовані протягом тривалого періоду диспропорції в структурі виробництва; інституціональній сфері, які поглиблюються за рахунок процесу зростання регіональної диференціації в країні. Тому особливої актуальності в сучасних умовах набуває вдосконалення теоретичного розуміння сутності та специфічних рис регіональних територіальних підсистем, а також їхніх ролі та місця в системі національної економіки.

Формування цілей статті. Метою статті є обґрунтування теоретичного підходу до визначення ролі та місця регіональних територіальних підсистем в системі національної економіки.

Виклад основного матеріалу. Національна економіка має складну структуру, яка містить у собі багато підсистем. Її основою є соціально-економічна система, яка складається з відповідних суспільних інститутів: політичних, економічних, соціальних, культурних, релігійних тощо. Система національної економіки є тим складнішою та тим більше схильною до стохастичних процесів, чим більш диференційованими виявляються її підсистеми. Так, для України характерні високі рівні диференціації між соціально-економічним розвитком окремих регіонів, міськими та сільськими територіями, багатими та бідними верствами населення. Загалом, можна стверджувати, що на даному етапі розвитку наукового пізнання закономірним є певне методологічне зрушення. Як зазначає А. Фурсов у передмові до роботи І. Валлерстайна «Історичний капіталізм» [1], таке зрушення є потрійним:

- від попередніх об'єктів дослідження та супутніх їм дисциплін до принципово нових;
- від рівноважних ситуацій до нерівноважних;
- від системи до суб'єкта.

Дослідження системи національної економіки спирається на такі теоретичні підходи, як формаційний (К. Маркс), цивілізаційний (А. Тойнбі, К. Куїглі) та світ-системний аналіз (І. Валлерстайн).

З точки зору формаційного підходу, особливості розвитку системи національної економіки пов'язані з розвитком виробничих сил. Історія розвитку національної економіки та людства загалом відбувається у вигляді безперервного руху від нижчих форм (формацій) до вищих – складніших, розвинених, більш досконалих. При цьому цей процес є об'єктивним, незалежним від людської свідомості.

Критика формаційного підходу в цілому зводиться до таких аргументів [1]:

- теорія базується на специфічних обставинах історії країн Західної Європи та без достатнього обґрунтування перенесена на цілий світ; при цьому реальні тенденції та форми розвитку в інших частинах світу, зокрема на сході, не вкладаються в схему п'яти формацій;

- теорія базується тільки на соціально-економічному аспекті життя, проте переконливо не продемонстрована залежність духовного життя і культури від матеріального життя суспільства;

- постулат щодо визнання одноукладності суспільства є спірним, оскільки історія свідчить на користь багатокладності майже будь-якого суспільства, причому жодному з укладів приписувати провідну роль немає жодних підстав;

- формаційна історія надає історії прямолінійного характеру, тобто задає сувору традиційну послідовність зміни стадій розвитку;

- дослідження соціальної структури суспільства є вкрай обмеженими, усі соціальні верстви, які знаходяться за межами класів-антогоністів,

по суті, розглядаються як маргінальні елементи, уся багатопланова соціальна структура так чи інакше підпорядковується класам-антогоністам;

- формаційний аналіз відводить державі головну роль у вираженні політичного домінування експлуататорського класу, що зовсім не вичерпує її суті.

Якщо в марксистській концепції основною домінантою, від якої залежить напрям розвитку суспільства та його стадії, є спосіб виробництва, то в теорії постіндустріального суспільства такою домінантою виступає технічний фактор. Залежно від розвитку техніки виокремлюють три типи національних економік: традиційна, індустріальна та постіндустріальна.

У рамках цивілізаційного підходу, який вважається плюралістичним, досліджуються типи національних економік, які базуються на соціокультурних відмінностях. Проте сам цивілізаційний підхід не є однорідним за своєю суттю. Єдиної цивілізаційної теорії не вироблено. Навіть базовий термін «цивілізація» має низку різних тлумачень: синонім культури; рівень чи ступінь розвитку суспільства; ступінь розвитку суспільства, що слідує за варварством.

В історичній та філософській літературі термін «цивілізація» застосовується у таких тлумаченнях:

1. Синонім культури, наприклад у працях А. Тойнбі та інших представників англо-саксонської філософської школи.

2. Синонім певної стадії розвитку локальних національних культур, зокрема їхніх деградації та занепаду (О. Шпенглер).

3. Прогресивна ступінь розвитку людства (Л. Моргай, Ф. Енгельс, А. Тоффлер).

4. Синонім рівня розвитку певної територіальної системи.

Прибічники цивілізаційного підходу намагалися запропонувати типологію суспільних систем, яка б виходила з певних відмінних рис, у тому числі й техніко-технологічних характеристик даної цивілізації. У цьому полягає схожість формаційного та цивілізаційного підходів до вивчення історії людства, у тому числі й закономірностей розвитку національних економічних систем. Також цивілізаційний підхід певною мірою поглибив надбання формаційного підходу за рахунок окреслення таких специфічних сфер людської діяльності, як індивідуальна та суспільна культура, та визначення їхнього впливу на розвиток людства.

Рис. 1. Регіональні територіальні підсистеми в системі національної економіки

Слабкими моментами цивілізаційного підходу є:

- необґрунтованість критеріїв типізації цивілізацій;

- невизначеність базових умов формування цивілізацій і факторів, що визначають тенденції її розвитку;

- слабка детермінованість причинно-наслідкових зв'язків між цивілізаціями та їх характеристиками.

У другій половині ХХ ст. І. Валлерстайн [1] дослідив світ як цілісну систему, поклавши початок світ-системному аналізу. Учений одним із перших застосував терміни «центр» та «периферія» щодо світової економічної системи. Згідно із дослідженнями, центр являє собою державу-гегемона в світовій капіталістичній системі. За весь період існування капіталістичної світової економіки існували три гегемонії:

- Сполучені провінції Голландії (1620–1672 рр.);
- Великобританія (1815–1873 рр.);
- США (пік – 1945–1967/73 рр.).

Центр або ядро може розширюватися у фазі зростання капіталістичної світової системи, проте згодом цей період припиняється. Після цього будь-яке збільшення центру за рахунок входження нового району стає можливим тільки за умови виходу старого району. Якщо в найближчі 30 років Китаю, Індії чи Бразилії вдалося б наздогнати ядро будь-яким шляхом, це неминуче означало б, що більша частина ядра перестала бути місцем накопичення капіталу [3]. У зв'язку з цим розвиток національної економічної системи у відриві від світу може виявитися хибною стратегічною метою. Для більшості держав ця мета недосяжна жодним способом, а та невелика кількість, яка спроможна досягти успіху, можуть зробити це лише за рахунок інших.

Дослідження системи національної економіки крізь призму трьох провідних теорій, розкритих вище, являє собою складний процес виявлення структури, чинників та закономірностей її функціонування. Структуру національної економічної системи схематично можна відобразити у такому вигляді (рис. 1).

Отже, територіальні підсистеми входять до складу національної економіки та визначають ефективність її функціонування.

Поняття регіональної територіальної підсистеми не можна розглядати без застосування теорії складних систем та системного аналізу. Ідея аналізу слабо структурованих проблем і розробка способів їх вирішення показала свою перспективність та стала провідною в будь-якій масштабній людській діяльності [1]. Згідно з цим підходом, у рамках даного дослідження, найбільш доцільним буде представлення інформаційного описання регіональних територіальних підсистем у системі національної економіки.

Таким чином, розвиток регіональних територіальних підсистем підпорядкований загальним законами розвитку національної економічної системи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Валлерстайн І. Исторический капитализм. Капиталистическая цивилизация / И. Валлерстайн. – М. : Товарищество научных изданий КМК, 2008. – 176 с.
2. Wallerstein I. The Concept of National Development. 1917–1989 : Elegy and Requiem. – Binghamton (N.Y.) : Fernand Braudel Center, 1991.
3. Вербицька Г.Л. Еволюція економічних теорій національної економіки [Електронний ресурс] / Г.Л. Вербицька. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Vnulp/Management/2010_682/38.pdf.